C. R. Bibl. Univ. Leop.
57910
II | PR

HELENA UND FAUST,

DRITTER AUFZUG DES ZWEITEN THEILES

VON GÖTHES „FAUST“,

ins Ukrainisch-Russische übersetzt

von *Iwan Franko.*

ZUR FEIER DES 150-TEN GEBURTSTAGES GÖTHES.

ГЕЛЄНА І ФАВСТ,

Третій акт другої части Ґетевого „Фавста“.

ПЕРЕКЛАВ

Др. Ів. Франко.

(Відбитка з »Літературно-наукового Вістника«).

У ЛЬВОВІ, 1899.

З друкарні Наукового Товариства імени Шевченка
під зарядом К. Бадяровського.

EX

BIBLIOTHECA

CAESAREO - REGIAE

UNIVERSITATIS

LEOPOLIENSIS

B. N. 81078

181 L 83

В честь стопятьдесятих роковин уродин Ґете.

ГЕЛЄНА і ФАВСТ,

Третій акт другої части Ґетевого „Фавста“.

ПЕРЕКЛАВ

Др. Ів. Франко.

ЛЬВІВ, 1899.

З друкарнї Наукового Товариства імени Шевченка
під зарядом К. Беднарського.

★ -2 AUG. 1945
OP 52

ПЕРЕДМОВА.

Місяць серпень 1899 р. був у Німеччині присьвячений памяти найбільшого поетичного ґенія нових часів, Йогана Вольфґанґа Ґете. Всї нїмецькі міста, починаючи від Франкфурта на Майні, всї корпорациї, редакциї, театри, вшанували память великого поета і великого чоловіка безмежним рядом урочистих обходів, вистав, промов, статей, книг і ріжнородних публїкацій. Та сьвято се не було виключно нїмецьким сьвятом. Ґете був найбільш универсальним поетом усїх часів; він умів відчути красу і людськість усюди, де тілько зустрів її, без огляду на мову, костюм і национальну закраску. Бувши одним із творців нїмецького национального почутя він рівночасно був одним із творців того наскріз новочасного универсалїзму, що обіймає цїлий сьвіт ідей, чутя і краси, щоб тим сильнїйше любити, тим висше піднести своє рідне. От тим то роковини Ґете були загальним сьвятом людської цивілїзациї; память великого ґенія шановано так само щиро на всїх мовах, у всїх осьвічених краях.

Бажаючи і в нашій мові вшанувати його память, ми подаємо тут перекладом одну частину з його найбільшого архитвору, з безсмертного „Фавста“. Переклавши першу часть „Фавста“ ще двайцять лїт тому назад я кілька разів брав ся перекладати другу, та проби лишали ся невикінченими. Найчастїйше я брав ся власне до третього акту другої части, до тої високо-оригінальної класично-романтичної траґедиї про Фавста і привернену до житя Гелєну. Тепер я зважив ся переглянути ті давні проби, переробити їх і викінчити, і пускаю їх у сьвіт — також як пробу осилення нашою мовою величного нїмецького архитвору.

Друга часть „Фавста“ вважаєть ся взагалї твором темним і незрозумілим. Се не зовсїм справедливо. Певна річ, се не є твір популярний, він вимагає у читача деяких відомостей з істориї і мітольоґії, деяких пояснень. Але по-за тим, з погляду на композицию цїлости, сей твір дуже ясний і прозорий. Його уклад і будова випливає конечно з самого заложеня драми, з самої леґенди про Фавста-чародія. В першій части траґедиї, заключаючи контракт з Фавстом, Мефістофель обіцює йому пробігти з ним „насамперед малий, потім великий сьвіт“, то-б то насамперед сьвіт індивідуального, потім публичного житя, а леґенда веде Фавста на двори ріжних володарів, заставляє його викликáти тїни ріжних славних покійників і робити иньші чародійські штуки. Сим був і для Ґете витичений шлях. У прольоґу другої части він показує символїчним образом видужане Фавста на лоні природи після страшної траґедиї з Ґретхен. Потім Фавст і Мефістофель їдуть на цїсарський двір; Фавст являєть ся порадником, що при помочи Мефістофелевих штучок ратує цїсаря з фінансових клопотів, запроваджуючи паперові гроші. Але цїсар, легкомисний пан, бажає більше забави, ніж справдїшньої помочи для держави і жадає від Фавста, щоб той показав йому тїни Гелєни і Паріса. За порадою Мефістофеля Фавст спускаєть ся в підземний сьвіт до „материй“ — містичних (платонівських) жерел усякого житя і викликає від них ті тїни. Але тїнь Гелєни будить у його серцї непогамовану любов, він кидаєть ся до неї і мало не гине серед страшної ексльозиї. Одужавши він не може вспокоїти ся і разом з Мефістофелем подаєть ся до Грециї, де на фарсальській рівнинї, памятній битвою між Цезаром і Помпеєм, одної певної ночи відбуваєть ся гульня клясичних мітичних постатей. Тут Фавст при помочи Протея, Хірона і віщунки Манто добираєть ся до самої Персефони, богині підземного сьвіта і одержує від неї те, що вона випускає Гелєну на сьвіт, як колись випустила була Орфеєву Евридіку, в такім станї і такім видї, як була по поворотї з Трої. Рівночасно Мефістофель, котрий серед тих клясичних символїв красоти почуває себе нїяково, обертаєть ся до найниższих, найобридливійших мітичних прочвар і визичує собі маску найобридливійшої з них, Форкіяди, одної з двох сестер, дочок бога нітьми, що по грецькому вірованю обі мали тілько одно око і один зуб і по черзї користували ся тими причандалами.

Отсе й є вихідна точка третього акту, що властиво є окремою самостійною траґедиєю Гелєни і Фавста. Гелєна вертає в Трої в хором троянських полонянок. Менелай вислав їх наперед, велїв Гелєнї эглянути батьківський двір і при помочи старої ключниці прилагодити все до жертви, але не сказав, що має бути принесене в жертву. Гелєна входить у двір, та ще швидше виходить перенята жахом: у дворі край огнища вона побачила страшну прочвару, що нїмим рухом велїла їй забирати ся геть! Ся прочвара показуєть ся в дверях, виходить на сьвітло, лаєть ся з полонянками і самій Гелєнї виявляє, що се її саму Менелай хоче зарізати в жертву богам, а її полонянки будуть повішені. Гелєна зреволюґінована вмерти, але дївчата бажають жити. Форкіяда вказує вихід із страшного положеня. Недалеко Спарти, в горах, оселили ся якісь лицарі, побудували високий замок, а їх ватажко готов захистити її, коли вона зараз на-ново покине Менелая і схоче втекти до того замка. Гелєна згоджуєть ся. Ватажок, що захищає її і побиває Менелая, се Фавст. З ним разом проживає Гелєна в аркадських „щасливих полях“ роскішні днї. З їх подружя родить ся син Евфоріон, чудовий сьпівак, що рветь ся до високого лету і гине. Його смерть, се для Гелєни пора повороту в підземний сьвіт; її служниці розпливають ся в елєментах природи, — Фавст лишаєть ся сам, а Форкіяда відкинувши маску і котурни являєть ся янов — Мефістофелем. Вилїчений із сеї останньої любови, любови до найвищої красоти, Фавст вертає до свойого краю, до публичного житя, до праці і ненастанних змаґань зразу для осягненя сили, богацтва, а в кінці для осягненя свободи і щастя загалу, і в тім змаганю знаходить свое вибавленє від темної сили. Отсе в коротких словах зміст другої части „Фавста“ і специяльно його третього акту.

Розумієть ся, се тілько скелєт змісту. Трактуючи другу часть „Фавста“ симболїчно, як образ житя і змагань високо осьвіченого чоловіка с в о й о г о віку, Ґете специяльно в сьому епізоді хотїв показати зразу противенство, потім зілляне клясичного сьвіта з середньовіковим, особливо клясичної поезиї з романтичною і випливе із того зілляня нової европейської поезиї, тої поезиї, що попереду усего вітхнена духом свободи індивідуальної і народньої і на тій основі опирає новий ґуманїзм, так як клясичний сьвіт опирав його на почутю громадської спільности. Ся нова поезия мала бути уособлена в фіґурі Евфоріона. А що власне тодї (в 20-их роках нашого віку) найважнїйшою подїєю в европейській полїтицї була боротьба

Греків за народню незалежність від Турциї, а в тій боротьбі найголоснїйшим епізодом було прилученє до неї і смерть Байрона, то й вийшло досить натурально, що фіґура Евфоріона одержала подекуди індивідуальні риси ґеніяльного анґлїйського поета; пісні Евфоріона тоном і могутнїм поривом пригадують Байронові пісні і дають рівночасно поняте про вражінє, яке в ту пору робили ті пісні на чільнїйших людий Европи, а похоронна пісня хору по його смерти стала ся найкрасшою поетичною маніфестациєю нїмецького ґенія на честь анґлїйського.

Певна річ, що побіч сего символїчного значіня фіґури траґедиї, особливо-ж траґедиї про Гелєну, живуть своїм індивідуальним житєм і для того надто влазливе дошукуваня символїки у всїх деталях драми не тілько розпанахує її поетичні чари, але нагромаджує трудности і суперечности, що спиняють розуміне твору. Нам здаєть ся, що треба в ньому поперед усего бачити те, що в нїм є, поетичний твір, треба відчути те, що він дає безпосередно — чисто людські ситуациї і конфлїкти — а сего певно дуже богато. Символїчне значіне тих фіґур і конфлїктів повинно являти ся не як ребра і кости, що вистирчують скрізь із худого тїла, а радше як золотавий розблиск, що обливає цїлість і надає їй широку загально-людську перспективу.

Іван Франко.

ГЕЛЄНА і ФАВСТ.

Перед палатою Менелая у Спартї.

Гелєна виступає з хором Троянських полонянок, між ними Панталїс,[1]) *провідниця хору.*

Гелєна.

Гелєна, многим диво, многим лайки ціль,
З затоки йду, де йно-що ми причалили,
Все ще мов пяна від гойдання довгого
Морськбї хвилї, що з фритійських нас рівнин
На бу́рних плечех в ласцї Посейдоновій
І міцю Евра в рідну прйстань занесла.
В низу ще там цар Менелай з найкращими
З вояцтва свого поворотом тїшить ся.
Витай же ти менї, високий доме мій,
Що Тиндарей, отець мій, тут над кручею,
Вернувши від горбá Палляди, збудував,

---

[1]) На малюнку Полїґнота в Дельфах представлено Гелєну в двома служницями; під одною підписано „Електра", під другою „Панталїс".

І понад всї доми спартанські прикрасив,
Коли з сестрою Клїтемнестрою[2]) ще тут
І з Кастором та Поллюксом я грала ся.
Витайте й ви менї, зелїзні крила брам!
У вашім гостелюбнім отворі колись
Менї явив ся в повнім блиску мій жених
Зміж многих мною вибраний, мій Менелай.[3])
О, відчиніть ся знов, щоб я, як слїд жонї
Сповнила вірно пильний наказ королїв.
Впустїть мене, і все що доси мов вихри́
Ревло круг мене, хай позаду лишить ся.
Бо відколи безжурно відси вийшла я
Молить ся в храм Китери,[4]) довг сьвятий сповнить
А там розбійник з Фриґії схопи́в мене, —
Сподїялось багато, про що люди скрізь
Говорять радо, та не радо слуха той,
Що про його аж в казку вирiс поговір.

Хор.

Не занехай, вельможна пані,
Посїдання найвисшого добра!
Тобі бо дісталось одній
Найвисшее щастє:
Слава краси, що ясніє над все.
Героям звенить її гомін,
І в бій вони гордо спішать;
Та й найтвердшая вдача схиляє чоло
Перед всесильною красою.

---

[2]) Клїтемнестра, жінка Аґамемнона, була також дочка Тіндарея, але з иньшої матери. Гелєна, Кастор і Поллюкс уважали ся зрештою дїтьми не Тіндарея, а Зевеса.

[3]) В иньшім місцї Гелєна представляє се так, що Менелая вибрав для неї сам батько і що вона пішла за него нерадо, кохаючи иньшого, Патрокля, див. стор. 74.

[4]) Китера – місце, де був храм Афродити, та тут ужито сеї назви зам. Афродити.

Гелєна.

Досить! Із мужем своїм приплила я тут,
І ось у город він вперед послав мене;
Та щó на думцї в него, не вгадаю я.
Чи я ще жінка? чи я королева ще?
Чи жертва за князеві злигодні важкі,
За довге лихолїтє й горе Греції?[5])
Здобута я; чи бранка — не додумаюсь!
Двосїчну славу й долю, бач, безсмертнії
Дали менї, зловіщий супровід краси,
Що навіть на отсїм порозї грізно так,
Понуро якось в вічі загляда менї.
Вже в жолобленім кораблї глядїв мій муж
На мене зрідка, слова щирого не рік,
Сидїв при мнї, мов злєє щось задумавши.
Аж як в Еврота заливі глубокому
До берега передні човни приплили
Носами вершись, він піднявши ся сказав:
„Тут за порядком вийдуть лицарі мої,
І я на березї огляну їх ряди;
Ти-ж далї їдь горі Евротасом сьвятим,
По березї плодючім коні поганяй
Через луги цьвітисті та вохкі, докіль
Не в'їдеш на прекрасну рівень, де колись
Був лан плідний, а де тепер Лякедемон
Розкинув ся серед вінка поблизьких гір.
Вийди в високо-склéплений князївський двір
І служниць переглянь, яких я там лишив
З бабусею, шафаркою розумною.
Вона богатий скарб покаже хай тобі,
Що батько твій лишив і що я сам в війні
И спокою все запопадаючи придбав.

---

[5]) Натяк на Евріпідову траґедию „Троянки", де представлено річ так, що Греки віддали Менелавви Гелєну з тим, щоб він покарав її смертю і він мав виконати се в Спартї.

Знайдеш усе в ладї й порядку, бо се-ж є
Князеве право, щоб вертаючи в свій дім
Знайшов усе нетикане і кожду річ
В тім самім місцї, де він полишив її;
Бо раб не має власти нїчого змінять."

Хор.

Так радуй же серце і очи
Тим скарбом прегарним,
Збогачуваним здавна!
Бо оздобний ланцюх і корони пишнота
Спочивають так гордо й пишають ся там;
Та війди лиш до них і озви ся до них,
То від разу вони — твої слуги.
Любо бачить красу в боротьбі
З золотом, перлами і самоцьвітами.

Гелєна.

А потім пан мій ось що дальше наказав:
„А як усе ти переглянеш по ряду,
Візьми триніжків скілько запотрéбить ся
І всякої посуди, що приносячи
Сьвятую жертву, під руками мати тра,
Кітлів, чарок, а також тарілóк плоских;
В високі збани із сьвятого жерела
Води налий і дерева сухого теж
Для підпалу придатного приспособи́,
Тай виостреного ножа тож не забудь;
Про иньше все й сама ти там як слїд подбай."
Так мовив і велїв спішить ся; та нї-гич
Не натякнув, яку живую душу він
Зарізать хоче, щоб богів ушанувать.
Се щось непевне, та я не журю ся тим,
На все те буде воля праведних богів!
Вони сповняють, що захоче їх присуд,
Чи люди се добром собі почитують,
Чи злом; а нам смертельним покорять ся слїд.
Нераз вже жертводїй важкий підніс топір,
Щоб на землї простертий втяти жертви карк,
Та нї, не довелось! Перепинив йому
Чи близький ворог, чи сам бог являючись.

Хор.

Що має стать ся, сього́ не здумаєш.
Княгине, сьміло йди,
Де слїд тобі!
Добро і зло приходить
Нежданo чоловіку;
Хоч нам пророч його, не ймемо віри.
Адже-ж горіла Троя і ми
Бачили зблизька соромну смерть,
А ось же осьтут ми з тобою,
Радо готові служити тобі;
Бачимо сонце небесне, блискуче,
І, що найкраще на сьвітї — тебе,
Що на нас ти, щасливих, ласкава.

Гелєна.

Ну, будь що буде! Що там жде, а слїд менї
Не гаючись війти у королївський двір,
Що ось, не знаю як, передо мною знов,
Давно небачений, мало́ не втрачений!
Несьміло щось несуть по ступеньках мене
Ті ноги, що колись скакали через них.

(Входить у дім).

Хор.

Сестри, бранки сумовиті,
О, відкиньте геть далеко
Всї турботи!
Радуйте ся щастєм нанї,
Тїштесь радістю Гелєни,
Що до рідного огнища
Правда, пізно повертає,
Та тим твердшою ходою
Радісно отсе ступа.

Похваліть богів блаженних,
Що щасливо все доводять
Аж до краю.
Мов на крилах підлїтає
Визволений через всякі

Перешкоди, але вязень
Надаремно сохне в тузї
І до стїн тюрми своєї
Дармо руки простяга.

Та її взяв бог у руки
Там далеко
І з розвалин Іліону
Аж сюди її принїс
У старий, та сьвіжим блиском
Прикрашéний батьків двір,
Щоби тут по невимовних
Радощах та муках
Спочиваючи про вчасну
Юність споминала.

Панталїс *(провідниця хору)*.

Покиньте сьпіву радісную стежечку
І на дверий узкриля оберїть свій зір!
Що бачу, сестри? Чи не йде отсе до нас
Зворушена княгиня поквапно назад?
Що сталось, славная княгине? Що могло
В твоїм дворі замісь привитань челядї
Страшне спіткать тебе? Не скриєш ти сього,
Бо бачу ось відразу на твоїм чолї
І благородний гнїв і задивованє.

Гелєна.

(Вона лишила подвої дверий відчинені, зворушена).

Не до лиця дочцї Зевеса простий страх,
Переляк із-за будь-чого чужий менї;
Але трівога, що з нутра старої тьми
Від правіку виходить, ріжновидно ще
Мов полумяні хмари з гирл огнистих гір
Клубить ся, і героїв жахом наповня.
Так і тепер Стиґійцї[6]) жахом проняли
Мене при входї в дім, і мов нелюбий гість
Від тих давно нетоптаних, пожаданих
Порогів я би найраднїйше геть пішла.

---

[6]) Стиґійцї — підземні сили, від Стикса, підземної ріки.

Та ні, сюди на сьвітло йду, а дальше вже
Не проженеш мене, маро, хто ти там є!
Осьвячення потрібно, щоб очищений
Огниища жар і паню й пана привитав.

Провідниця хору.

Відкрий, о пані, слугам своїм, що стоять
З пошаною при тобі, що зустріла ти?

Гелєна.

Що бачила, вздрите наочно й ви самі,
Коли свій витвір в тій же хвилі тьма стара
Не проковтнула у бездонний свій живіт.
Та щоб ви знали, я скажу словами вам.
Коли в князівського двора понуру тінь
Війшла я звільна, про свій довг міркуючи,
Аж диво: пустка в сінях, тихо в комнатах.
Не бє до уха стукіт кроків покваних,
Не видно вештання поспішного нїде,
Не показалась служниця ні ключниця,
Що приязно витають все прихожого.
Аж як до огнища я близько підійшла,
То бач, край попелу й зотлілих бгарків[7])
Щось мов велика жінка на землї сидить,
Заслонена — чи спить, чи то задумалась.
Я строго крикнула, до працї зву її,
Гадаю: певно ключниця, що муж її
Дбайливий полишив у домі лад вести.
Та під заслоною вона сидить як пень.
Я грожу, — тут правицю піднесла вона,
Мов готь мене від бгнища і з дому вле.
Я гнївно відвертаю ся від неї, йду
На сходи, що до спальні пишної ведуть,
А побіч неї зараз і скарбниця є;
Та чудо-юдо живо схопилось з землї
І грізно шлях мій заступа, простуєть ся
Худе, високе, очи дикі, каправі,
Вид дивовижний, що жахає душу й зір.

---

[7]) Огнище вважало ся осередком дому, сьвятим місцем; при ньому спали слуги, пор. Одиссея IX, 190 і далї.

Та я на вітер мовлю; мова силуєсь
Даремно постать сотворити як живу.
Та глянь сама! Вона вилазить ось на сьвіт!
Тут ми пани, аж поки наш король прийде.
І Феб, що любить красоту, прогонює
Страшні прочвари в дебри або нищить їх.
(Форкіяда показуєть ся на порозї між одвірками).

Хор.

Много зазнала я, хоч молодії ще
Понад чолом менї кучері вють ся!
Много страховища бачила я,
Зойки воєнні, троянськую ніч
В хвилї упадку.

Крізь хмароломний запиленний рев
Тлуму вояцького чула грізні
Оклики божії, чула Незгоди
Голос сніжевий, що нїс ся по полю,
Див в наші мури.[8])

Ах, вони стояли ще,
Мури Іліону,
Але огнянеє море
Від сусїда до сусїда
Розливалось, розширялось
Власним подувом бурливим
Понад містом тьмою вкритим.

Біжучи крізь дим і жар,
Крізь язики огнянії
Чула я гнївних богів
Кроки престрашнії,
Бачила їх величезні
Постатї крізь темний дим
Заревом облитий.

---

[8]) В Гомеровій Іліядї кричить Ерiс, богиня незгоди, серед битви. Опис руйнованя Трої в отсїй пісні нагадує трохa опис у Вергілієвій Енеїдї II, 310—315, 608—633.

Чи бачила, чи дух трівогою оплутаний
Являв менї примари ті?
Сказать сего не вмію.
Та що отсе страховище ось тут очима бачу,
Се знаю я напевно;
Навіть руками могла-б доторкнуть ся,
Та зупиняє перед небезпекою
Острах мене.

Чи ти одна є
Із Форкісівен?
Бо-ж у рідню
Їм ти годиш ся.
А може ти одна з тих сірих Ґрай,
Що одно око і один зуб
На переміну по черзї вживають? [9])

Сьміеш, прочваро,
Побіч краси
Стать перед сьвітлими
Феба очима?
Вистуни, вистуни близше сюди!
Пóганї він не побачить твоєї,
Так як сьвяте його око нїколи
Тїни не бачить.

Але нас смертних, ах, заставляє
Горе сумнеє приймати
Біль невимовний, який справляє
Погань на віки проклята
Красолюбним очам.

Отже-ж коли ти преш ся безстидно
Нам на зустрічу, — прокляте,
Лайка й погроза впаде на тебе
З уст тих блаженних, що їх боги
Сотворили своїми руками.

---

[9]) Форкіс, бог темноти, мав дві пари дочок, що звались Ґраї і Ґорґони.

Форкіяда.

Старе се слово, та сьвята в нїм правда є,
Що стид з красою рука в руку не привик
Ходити по стежках зеленої землї.
Глуха ненависть корінить ся у обох,
І де лиш бдно з одним здиблють ся вони,
Плечима обертають ся, мов вороги,
І кожде швидко у противний бік біжить:
Сумує стид, а гордо дуєть ся краса,
Аж Орку глупа пітьма проковтне її,
Коли вперед її старість не знївечила.
І ви отсе, безсоромні, десь з чужини
Зухвало налетїли тут, мов журавлїв
Хрипло-крикливий ключ, що довгим ланцюхом
Зпід хмар на нас пускає краканє своє
І тихого мандрівця змушує зирнуть
У гору; та вони летять собі в свій шлях,
Він далї в свій; оттак і з нами буде теж.
Хтож ви такі, що королївський чесний двір
Напали з шумом, мов Менади пянії?
Хтож ви такі, що на двірську ключницю
Розгавкались, немов на місяць псів юрба?
Гадаєте, не знаю, відки родом ви?
Зелена брость, у битвах сплоджена, в війнї,
Спокушені спокуси, ласі на мужчин,
Що вояка й горожанина силу ссуть!
Гляджу на тлум ваш, і здаєть ся — сарана
Паде мов рій зелені ниви криючи.
Ви з'їдачкй добра чужого, лáкомі
Розтратницї цвитучого добробиту!
Здобутий, проданий, заміняний товар!

Гелєна.

Хто при хозяйцї лаять сьмієе слуг її,
Нарушує зухвало право пáнине;
Бо їй одній годить ся що похвальнеє
Хвалить, а що неприподобнеє — карать.
З їх служби я вдоволена, яку менї
Робили, як стояв ще Іліон міцний
В облозї, як упав і згиб, а також як

Блукаючи по морі бідували ми
На кораблях, де кождий сам про себе дбав.
І тут того-ж від сих дівчат веселих жду;
Бо-ж не питає пан, хто є слуга його,
Лиш як він служить. То-ж мовчи і не скались
На них! Коли ти доси королівський дім
Замісь хозяйки вірно берегла, то честь
Тобі за се; та ось хозяйка йде; вступись
Тепер, щоб кари замісь плати не взяла!

Форкіяда.

Грозити челяді — високе право се!
Благословенного володаря жона
Заслугує собі його премудрою
І довголітньою управою. Коли-ж
Ти новоприйнана вступаєш знов отсе
На давнє місце королеви й панії,
Прийми-ж давно забуті поводи, пануй,
Візьми у власть свою і скарб і нас усіх!
Та перед всім охорони мене стару
Від сих цокотух, що побіч лебединої
Краси твоєї є мов підлий рій гусок.

Провідниця хору.

Яка-ж погана погань проти красоти!

Форкіяда.

Як глупота безумна проти розуму!

(Далі виступають за чергою дівчата з хору і відповідають Форкіяді).

Перша дівчина.

Скажи про батька Ереба й про маму Ніч!

Форкіяда.

Скажи про Скіллю[10]) — рідна се твоя сестра.

Друга дівчина.

У твоїм родоводі много десь прочвар.

Форкіяда.

Махай до Орку! Там рідню свою шукай!

Третя дівчина.

Ті, що там є, для тебе всі за молоді.

---

[10]) Скілля — описана в Одиссеї морська прочвара, що гавкає мов собака.

Форкіяда.

Ну-ж ти старця Тіреэия[11]) зведи з ума!

Четверта дівчина.

Оріонова мамка[12]) — правнучка твоя.

Форкіяда.

Тебе-ж Гарпії[13]) калом викормили десь.

П'ята дівчина.

Чим ти годуєш костомахи ті сухі?

Форкіяда.

Не кровю, ще на неї надто ласа ти.

Шеста дівчина.

Ти певно трупи жреш, трупице ти гидка!

Форкіяда.

Відьомські зуби в хавці твоїй он блищать.

Провідниця хору.

Твою заткаю, як скажу твоє імя.

Форкіяда.

Скажи своє, то й загадка розв'яжеть ся.

Гелєна.

Не з гнівом, але з сумом проміж вас я йду,
Сю сварку люту заборонюючи вам.
Не має шкоди гіршої для воло́даря,
Як вірних слуг таємная сварня-гризня.
Бо не верта тоді нака́з його назад
До него як луна сповине́них швидко діл;
Ні, самовільно шумлячи клекоче він
Довкола него, й дармо лає й злить ся він.
Та се не все: у неподобнім гніві ви
Накликали страшні появи лютих мар,
Що тиснуть ся до мене, й — чую се — мене
До Орку рвуть, полям тим рідним в перекір.
Чи спомин се? Чи сон опанував мене?
Чи все те — я була? і є? і буду ще,

---

[11]) Тіреэий — сліпий віщун, авісний із Софокльового Едіпа царя і з Одиссеї, де про него сказано, що він один зпоміж усіх тіней покійників не стратив памяти про земне житє.

[12]) Оріон — один із найстарших велитнів-гіґантів.

[13]) Гарпії — крилаті ненаситні прочвари, авісні з поезии про похід Арґонавтів.

Ота мара, страхітє, міст руїниця?
Тремтять дівчата, але ти, найстарша з них
Стоїш спокійна; скажи менї на розум все!

Форкіяда.

Хто ріжнородне щастє довгих лїт спімне,
Тому в кінцї й найвисший рай здасть ся сном.
Ти-ж долею над міру обдарована
В житю стрічала тілько сам розпа́л любви,
Що швидко в найсьмілїйші вчинки вибухав.
Іще Тезей вхопив тебе, розпалений
Жадобою, Гераклю пара, цьвіт мужів.

Гелєна.

Вхопив мене, десятилїтню серночку,
Запер у Аттицї в Афіднових замка́х.

Форкіяда.

Та Кастор з Поллюксом відбили гнеть тебе,
І сватав ся героїв що найкращих ряд.

Гелєна.

Та признаюсь, таємную любов мою
Здобув Патрокль, Ахіля друг і побратим.

Форкіяда.

Отець із Менелаєм подружив тебе,
Відважним мореходом і доматором.

Гелєна.

Йому дочку й держави керму дав отець.
З подружя того Герміона виросла.

Форкіяда.

Та як подавсь він геть, щоб Крету здобувать,
Тобі самотній появивсь прегарний гість.

Гелєна.

По що згадала те напів-вдівство моє
І люте горе, що менї в нїм скоїлось?

Форкіяда.

Бо й з мене по́хід той, з Кретянки вольної,
Невольницю, рабу довічнюю зробив.

Гелєна.

Він ключницею зараз тут тебе зробив,
Тобі повірив дім і скарби всї свої.

Форкіяда.

Котрі ти кинула, щоб в пишний Ілїон
Майнуть, безмежні роскоші любовні пить.

Гелєна.

Мовчи про роскіш! Надто бо безмежний біль
На голову й на грудь менї звалився за се.

Форкіяда.

Та кажуть, ти подвійним образом була:
У Трої і в Єгипті бачили тебе.[14])

Гелєна.

Не плутай ще бриднями баламутний ум!
Уже й тепер не знаю, хто я справдї є.

Форкіяда.

Та, кажуть, з Гадесу понурого й Ахіль
З любовним жаром ще до тебе прилїтав,
В житю тебе кохавши в перекір судьбі.[15])

Гелєна.

Се тїнь моя злучилась з тїнею його;
Се сон був, адже видно се із самих слів.
Щезаю, тїню роблю ся сама собі.

(Паде зомлїла в обіймн дївчат із хору).

Хор.

Мовчи, мовчи!
Лихозора, лихомовна ти!
Із тих огидних, однозубих
Уст які-ж то ллють ся речі
З гирла отого́ страшного!

Бо злюка, що добродійку вдає,
А вовчу лютість під кожу́хом крие,
Менї вона страшнїйша, ніж пащека
Триглавого пса.[16])

---

[14]) У Стезіхора а за ним у Евріпіда знаходимо таку легенду, що Паріс завіз до Трої тілько привид Гелєни, а її саму занїс Гермес до Єгипту.

[15]) У траґікін знаходить ся слїд перекази, що Ахіль любив Гелєну і сходив ся з нею ще коло Трої у снї.

[16]) Триголовий пес, Цербер, що стереже некольної брами.

Стоїмо ось тут і трівожно надслухуєм,
Де? коли? і як вона вирветь ся
Із чати глибокої,
Злоби твоєї прочвара.

Ну, пб-щож замісь лáгідного слова,
Замісь потїхи, забутя, пощади
Розбуркуєш з минувшини її
Все що найгірше?
Пб-що з блиском теперішности
Тьмини заразом і будущини
Лагідне, рожеве
Сьвітло надїї?

Мовчи! Мовчи!
Щоб душа королеви,
Що вже втекти готова,
Зупинила ся, щоб встала
Та постать над всї постатї,
Які лише бачило сонце!

(Гелєна прийшла до себе і знов стоїть посеред них).

Форкіяда.

Виплинь із-за хмар летючих, ясне сонце сього дня,
Що закрите ще ясніло, блиском сліпить нас тепер.
Як тобою сьвіт пишаєсь, бачить сам твій любий зір.
Хоч мене гидкою лають, знаюсь на красї я теж.

Гелєна.

Хитко йду ще з порожнечі, де в зомлїню впала я,
Та хотїла-б знов спочити, бо втомились всї кістки.
Та годить ся королевам і годить ся людям всїм
Мужно, твердо зустрічати все, що грозить і лякa.

Форкіяда.

В своїй величі стоїш ти перед нами, в красотї, —
Зір твій щось немов велить нам. Що велить він? Говори!

Гелєна.

Що через зухвалу сварку занедбали — слїд нагнать.
Живо жертву приготуйте, як король менї велїв!

Форкіяда.

Все готово в домі: миски, триніг, тóчений топір
І кропило і кадило; а що в жертву вбить, скажи?

Гелєна.

Не вказав король нїчого.

Форкіяда.

Не вказав? О горе нам!

Гелєна.

Що за горе ти вiщуєш?

Форкіяда.

Панї, згинеш ти сама!

Гєлєна.

Я?

Форкіяда.

І ті тут.

Хор.

Горе, лихо!

Форкіяда.

Топором зітне тебе.

Гелєна.

Страшно, та я так і ждала! Бідна!

Форкіяда.

Неминуче се!

Хор.

Ах, а з нами що то буде?

Форкіяда.

Сїй ще буде чесна смерть;
Ви-ж на тій високій платві, що на нїй опертий дах,
Наче дрозди ті на сильцї лиш затреплетесь рядком.[17])

(Гелєна і хор стоять зачудувані і перелякані, гарно уставленою, характерною групою).

Примари! — — Наче остовпілі стали ви.
Вам страшно з днем розстать ся, що і так не ваш.
І люди, теж примари всї, так як і ви,
Нерадо теж кидають нишний сонця сьвіт, - -
Та від кінця не вросить, не спасе нїхто.
Всї знають се, та мало хто з тим освоївсь.
Та годї! Ви пропащі! Тож до дїла! Гей!

(Плеще в долонї, в брамі зараз появляють ся замасковані карлики і швидесенько сповнюють висловлені накази).

---

[17]) Натяк на кару, яка спіткала зрадливих служниць у Одиссеї (XXII, 458 і далї).

Сюди, понура, круглая прочварко ти!
Сюди котіть ся! Шкодить тут до схóчу мож![18])
Ось місце під подвúжний вівтар-злоторіг![19])
Топір блискучий тут на срібний край клади!
Води в збанки налийте! Треба буде змить
Чимало плям злощасних крови чорної.
Коштовний килим розпрістріть тут на тоці,
Щоби по королівськи жертва вклякнула
І, як відпаде голова, в простирало
Обвита зараз, чесний мала похорон!

Провідниця хору.

В задумі королева з боку ось стоїть,
Дівчата вянуть мов підкошена трава;
Менї-ж найстаршій се впада мов довг сьвятий
З тобою найнайстарша побалакати.
Ти досьвідна, розумна, чей прихильна нам,
Хоч в глупотї безмізкій купили з тебе ті.
Скажи-ж, ратунку можність знаєш ще яку?

Форкіяда.

Се легка річ. Як королева схоче лиш,
То може і себе й в додатку вас спасти.
Та тут рішать ся треба як найшвидше вам.

Хор.

Найчеснїйша поміж Парок, наймудрійша між Сибіль,
Золотих не здавлюй ножиць, провіщуй нам день, житє![20])
Бо вже чуєм, як нас тягнуть, як трепочуть ся немило,
Як баламкають сустави, що волїли-б радше в танцї
Наскакать ся і на груди любка пóтім відпочить.

Гелєна.

Хай ті трівожні! Біль пройма мене, не страх.
Коли-ж ратунок знаєш, будем вдячні ми.
Бо мудрим, широкозорим справдї є нераз
Можливим неможливе. Тож скажи, промов!

---

[18]) Слуги Форкіяди-Мефістофеля — демони, що люблять шкодити людям.

[19]) Подвижних вівтарів Греки не знали. По рогах вівтарі були оковані золотою або срібною бляхою.

[20]) Парки були владиницями людського жита; Парка Атропос перетинала ножицями нитку і тим чинила смерть чоловікови.

Хор.

Мов, скажи! Скажи нам швидко, як втекти нам від страшних
Тих сило́к гидких. що грозять як найгірше€ намисто
Обкрутить ся нам на шиях? Чуємо вже бідолашні.
Як нас давить, тисне, дусить, коли ти, шановна Рее,
Мати всіх богів, над нами не змилосердиш ся тут.

Форкіяда.

А стане вам терпцю послухать довгую
Оповість? Сталось тут чимало дечого.

Хор.

Терпцю аж надто! Слухаєм, значить — живі.[21])

Форкіяда.

Хто дома сидячи свій скарб оберіга
В будинках своїх шпари пильно поправля
І дах латає, щоб не капав дощ в нутро,
Той проживе весь вік свій у добробуті.
Та хто злочинно, з легким серцем свій поріг
Сьвячений переступить і відібсть ся,
Той повернувши хоч знайде старе гніздо,
То повно змін кругом, а то й руїни скрізь.

Гелєна.

По що ті всї загально звісні приказки?
Оповідай, що знаєш, прикрого не руш!

Форкіяда.

Та сеж істория, і вам се не докір.
Грабуючи з приста́нї в при́стань Менелай
По берегах сих і островах бушував
І здобич гарбав, що тут накопичена.
При Трої він прогаявсь довгих десять лїт,
А поворот не знаю кілько ще забрав.
А як стоїть вельможний Тиндарея дім
Ось тут на місцї? і в державі що чувать?

Гелєна.

Чи так та лайка в кров тобі війшла зовсїм,
Що без догани й уст не можеш відокрить?

---

[21]) Дотепний варіянт Декартового речення: cogito — ergo sum.

Форкіяда.

Так много літ без пана був гірський сей кут,
Що тягнеть ся на північ Спарти геть у верх
Аж до Тайґета, відки жвавим стрýмочком
Збіга Евротас, щоб в долині нашій в шир
Розлившись в трощах дать притулок лебедям.
Оттам в гірській долині нишком сьмілий люд
Розсїв ся, що прибув з кимерських темних стреф;[22])
Він замок недоступний тут поклав, міцний,
І з него своєвільно шарпа люд і край.[23])

Гелєна.

Зробили се? Здасть ся, неможлива річ.

Форкіяда.

Бо мали час; таж то без мала двайцять літ.

Гелєна.

Один в них пан? чи купа їх, розбійників?

Форкіяда.

То не розбійники, та пан у них один.
Не буду лаять, хоч навідавсь і сюди.
Все міг забрать, та вдовольнивсь немногими
Дарунками, — так звав се сам, не гарачем.

Гелєна.

Який же з себе?

Форкіяда.

Не поганий! І мені
Сподобав ся: веселий, сьмілий, осьвічений
Як мало поміж Греками, розумний муж.
Їх ва́рварами лають, я-ж не думаю,

---

[22]) Отсе оповіданє має історичну основу. В р. 1205 напав бурґундський князь Вільгельм із Шамплїта з ватагою бурґундських лицарів на півостров Морею (давній Пельопонез), побив Греків при оливному лїсї Кондура у стіп Тайґета і здобув таким робом цїлу західню часть Морей аж до Тайґета, з котрої утворив собі удїльне князївство Ахаю. Він держав ся там кілька літ, а коли в кінцї мусїв покинути Морею, щоб обняти володїнє своїх дїдичних дібр у Франциї, роздїлив свою „державу“ між своїх лицарів на основі ленного права. Сей акт наслїдував Ґете далї, в сценї, де Фавст роздає своїм воєводам у ленно грецькі краї.

[23]) У Гомера Кимерийці — північний народ, що живе в вічній пітьмі.

Щоб хто з них був жорстокий, як при Трої там
Небдєн людожером показавсь герой.
Я-б на його великодушність подалась,
Йому-б повірила себе. А замок їх!
От би побачить вам! Не те, що грубий мур,
Який тяп-ляп набóвдурили ваші батьки,
Цикльопський мов Цикльопи, неотесаний
Камінь на камінь валячи. О, там не те!
Там все до шнуру, до ваги, по правилу.
Поглянеш з боку: в небо аж стріляє мур,
Твердий, міцний у споях, гладкий наче сталь,
Що й думка сковзаєть ся в верх повзти́ по нім.
В нутрі-ж обширнії подвіря, вколо них
Будинки ріжних форм про всяку знадобу.
Стовпи, стовпки, склепіння, луки й пáлучки,
Альтани, ґалєриї, вікна слухові
І герби.

Хор.

Що за герби?

Форкіяда.

Адже Аякс мав
На щиті звій гадюк — самі ви бачили.
Ті сім, що йшли на Теби, мали образки
На своїм щиті кождий, і значучії:
Тут видно зорі, місяць в темних небесах,
Богинь, героїв, тут мечі, драбини, там
Смолóскини і иньші знаряди грізні.
Такі то візеруики пишнобарвнії
Від предків має й те лицарство, що є в нас:
Тут льви, орли і кіхті й клювáки, тут є
І буйволові роги, крила, навин хвіст,
Квітки й стрічки червоні й сині й золоті
І срібні й чорні; висять їх ряди-ряди
В безмежних салях, так обширних, як весь сьвіт.
Оттам то танцювать!

Хор.

А є танцюри там?

Форкіяда.

Найкращі! Сьвіжі хлопці, кучерявії!
З них пахне юність. Паріс тільки пах оттак,
Коли зближавсь до королеви.

Гелєна.

Знов верзеш
Не те, що слїд. Останнє слово нам скажи!

Форкіяда.

Се скажеш ти. Коли промовиш ясно: так, —
То зараз будеш в мурах замка.

Хор.

О, промов
Оте слівце, спасай себе і нас при тім!

Гелєна.

Що? Я-б боялась, що король мій Менелай
Збереть ся на жорстокість, щоб убить мене?

Форкіяда.

Чи ти забула, як калїчив люто він
Твого Деіфоба, що брат був Парісу
І по смертй його напер ся тебе вдову
За себе взять і жив з тобою? Вуха й ніс
Відтяв йому і иньші члени — страх згадать![24])

Гелєна.

Се задля мене він йому зробив таке.

Форкіяда.

А задля него зробить те саме тобі.
Бо-ж неподїльна краса; хто мав її усю,
Той радше вбє її, не схоче мати часть.

(Здалека чути голос труб. Хор здрігаєть ся).

Як різко шарпає й кліщить той голос труб
Слух і нутро, так заздрість заклїщила ся
В грудях у мужа, що забуть не може, щб
Він мав колись і стратив і тепер нема.

Хор.

Чи не чуєш рику рогів? чи не бачиш блиску зброй?

---

[24]) В поемі Квінта Смирнейського про упадок Трої оповідаєть ся, що Менелай убив Деіфоба пяного в ліжку; про його страшне калїченє згадує Верґілій у Енеїді (VI, 494—497).

Форкіяда.

Вам чолом, мій пане й царю! Радо здам рахунок вам!

Хор.

Але ми?

Форкіяда.

Напевно знайте: смерть її побачите,
Потім вас жде ваша онде; ні, ратунку вам нема! *(Пауза).*

Гелєна.

Обдумала я, що нам тут почать тепер.
Ти злобний дух якийсь, я добре чую се:
Боюсь, що обертаєш ти добро на зло.
Та будь-що-будь, піду з тобою в замок той;
Що далі, се я знаю; що на дні душі
Цариця криє важучись на се, про те
Ніхто не буде знать. Іди вперед, стара!

Хор.

О, як радо ми йдемо
Сквапними ногами!
Смерть за нами,
Перед нами
Знов могутньої твердині
Недоступні брами.
Хай же бережуть нас так,
Як троянська кріпость,
Що в кінці упала тільки
Через підлу хитрість!

(Мла клубить ся, залягає глуб сцени і суне ся наперед).

Але щож се, що?
Сестри, гляньте, гляньте!
Чиж не був ось ясний день?
А отсе клубить ся мгла
Із Еврота вод сьвятих.
Вже нам щезли із очей
Гарні береги його
Очеретом умасні.
Ах, уже не бачу й тих
Лебедїв, що авільна,

Гордо, пишно й ла́гідно
Громадками по тих водах
Сунулись-плили.

Та все ще, все ще
Чую здалека
Чую той хриплий
Гук, що, говорять, смерть нам віщує.
Ах, коб тільки він нам замість
Приобіцяних ратунків
Згуби віщуном не був!
Нам, біленьким лебедятам,
Нашим довгим, білим шиям,
Ах, і нашій лебедевій пані!
Горе, горе, горе нам!

Все довкола вже
Огорнула мла,
Так що ми не бачим одні одних.
Що се? Чи йдемо?
Чи ми летимо
Дріботячи кроком понад землю?
Не бачиш нїчого? Чи може летить
Гермес перед нами?[25])
Чи не блищить золота патериця,
Що провадить, жене нас назад
У безрадісний, сїрий,
Повний мар невловимих,
Переповнений та вічно порожнїй Гадес?
Бач, нараз посутенїло, мла розвіялась без блиску...
Темно-сїро... бурі мури... Мури овид обмежають,
Мур твердий синяє погляд. Чи се двір? чи рів глубокий?
Ах, як страшно тут! Сестриці, ми в неволі! ми в неволі
Тяжшій, нїж були вперед!

---

[25]) Гермес із золотою патерицею провадив померші душі в підземний сьвіт.

Внутрішнє замкове подвіре, обведене богатими і фантастичними, середньовіковими будівлями.

Провідниця хору.

Швидка і глупа — справді вдача жінки се,
Залежна від хвилини, мов погоди гра,
Від щастя й горя; та ні се. ні те вона
Знести не вміє супокійно. Все перечить ся
Завзято одна з одною, а з сею всі;
Лиш в горю й болю в один тон ви ревете
Й сьміете ся. Мовчіть тепер і ждіть, який
Візьме рішинець пані для себе́ й для нас.

Гелєна.

А деж ти, Питонїссо, чи як звеш ся ти?[26])
Вкажи ся з сих еклепінь понурого замка́!
Чи ти пішла, щоб дивного володаря
Звістить про мене, щоб приняв нас ласкаво?
Прийми подяку і веди мене як стій!
Кінця блукання, супокою прагну я.

Провідниця хору.

Даремно, пані, роздивлять ся навкруги;
Пропала та погана відьма, може там
Лишила ся в тій млї, що нею ми сюди,
Не знаю як, без ходу швидко надійшли.
А може де непевно блудить в закрутах
Отсего дивно з многих зшитого замка́,
Шукає пана, щоб по паньски нас витав.
Та глянь, в верху вже чути рух з усїх боків:
У хідниках, при вікнах, брамах куна слуг
Снуєть ся живо, метушйть ся там і сям;
Значить, готують ся прияти гарно нас.

Хор.

Відлягло від душі! О, глядїть! О, глядїть,
Як чемнесенько йде, помалесеньку в такт
Молоденьких хлопят впорядкований ряд,
І похилені соромно лиця!
Та на чий же нака́з наближаєсь до нас

---

[26]) Питонїсса зам. Пітія, ворожка. Гелєна не знає, як кликати Форкіяду.

Сей чудовий народ молодих юнаків
У тім стрійнім ряді і в тій раннїй красі?
І що більше на них подивляти?
Чи гарнесенький хід, чи ті кучері їх,
Чи ті чола мов снїг, чи тих лиць румянець,
Мов у спілих бросквинь, і такий же на них
Вже мягесенький пух засївавсь!
Аж вкусити кортить, та бою ся вкусить,
Бо бувало-ж таке, що подібне лице
Укусивши — о жах! — ти почувш в устах
Сам попіл.
Але найкра́щі
Йдуть ось до нас.
Що то несуть?
Ступнї до трону,
Килими, крісло,
Пишний намет
І всю овдобу.
Ось уже вiн
Мов із хмари вінок
Розвіває ся над головою
Нашої царицї;
Ось уже вона
Запро́шена сїла
На прегарний столець.
Ближше підходьмо!
Ступінь за ступнем
Станьмо поважно рядами!
Достойне, достойне, о тричі достойне
Блаженне таке привитанє!

(Все, про що говорить хор, виконує ся часть по части. Коли пажі і вояки всї вийшли довгими рядами, появляєть ся Фавст у горі на сходах, у лицарськім середньовіковім святочнім строю, і звільна, достойно сходить у низ).

Провідниця хору

(придивляючись йому уважно).

Коли сьому́ боги, як се бува нераз
Лиш на короткий час не надали сей вид
Чудовий, сю величність і ввічливий чар

В позику мов, — то все, що він коли почне,
Йому і вдасть ся, чи то в бою мужеськім,
Чи то в дрібній війні з жінками гарними.
І справдї, кращий він від многих тих, що я
Видала доси, хоч герої то були.
Ось звільна він, з пошаною зближаєть ся
Поважним ходом. О царице, озирнись!

Фавст

(наближаєть ся, побіч него лицар у кайданах).

Замісь врочистого, як слїд, витаня,
Замісь шановного привіту, пані,
Ось тут тобі в важких кайданах лицар,
Що довг свій занедбав і мій зневечив.
Тут на колїна впадь, тій ясній пані
Свою провину вияви ти сам!
Се, славная царице, бистрозорий
Слуга, що мав з високої вежі
Глядїти скрізь, небесний круг і землю
Невпинно озирати в-довж і в-шир
І доносити, що лиш де явить ся,
Що рушить ся з тих гір, чи то в долині
До замку йде — чи в куряві отара,
Чи може військо; тій ми охорона,
А з сим до бою. Нинї-ж занедбав ся!
Ти надійшла — він не доніс; пропало
Повинне урочисте привита́нє
Високих гостий. Злочин сей повинен
Карать ся смертю: вже-б він по заслузї
Лежав у власній крови; та твоя річ
Карать і милувать, як до вподоби.

Гелєна.

Високу власть даєш менї отсе,
Судді й волода́рки; догадуюсь,
Що лиш на пробу, — та прийму її.
Сповню судді найперший обовязок,
Щоб вислухать підсудного. Що скажеш?

Вартовий Лїнцей.

Дай клячать, глядїть на неї,
А там — жить чи гнить хоч нинї!

Бо вже вічний раб я сеї
Богоданної княгині.

В ранці ждав я, щоб мов студня
Там на сході сьвітло трисло,
Аж нараз мені з полудня
Дивне сонечко заблисло.

І туди впяли ся очи:
Замісь гір, долин, доріг,
Замісь неба, дня і ночи
Лиш її я бачить міг.

Маю очи быстроглядні,
Мов той рись в гущавині,
Та тепер несамовладні
Мов в тяжкім, понурім сні.

Чиж я знав, що є зо мною!
Шпиль? вежа? заперті брами?
Мгла опала, а за мглою
Ся богиня перед нами!

В неї впивши груди й очи
Ссав я блиск її погідний;
Ся краса, що сьвіт морочить,
Осліпила зір мій бідний.

Я забув свій довг, присягу,
І мій ріг мов занімів.
Вели вбить мене, нетягу, —
Та краса втиша весь гнів.

Гелєна.

Карать не сьмію лиха, що сама
Я наробила. Ох, яка-ж зла доля
Несе мене, що всї серця мужчин
Дуріють так, що не зважають анї
На себе, ні на що сьвяте! Боги
І нівбоги і дéмони й герої
Хапають, зводять, рвуть сюди й туди,
Виборюють мене і водять блудом.

Одна я колотила сьвіт, ще більше
Роздвоєна, тепер потрійна, навіть
Почвірна знов несу нещастє й горе.[27])
Пусти сього добрягу! увільни!
Його оплутав бог, то сеж не ганьба!

(Лїнцей відходить).

Фавст.

Здивований, царице, бачу тут
Цїльну стрільчиху, вцїленого зьвіря;
Тут бачу лук, що випустив стрілу,
Там ра́неного. Стріли свищуть далї
І в мене бють; я чую, як пірнаті
Вони фуркочуть скрізь по замку й вежах.
Що я тепер? Нараз ти збунтувала
Менї і найвірнїйших; мури ті
Неневні вже. Боюсь, моє вояцтво
Тебе, поборницю непобориму
Призна гетьманом. Щож менї робити?
Хиба себе і все нїби моє
Тобі віддати. Тут у стіп твоїх
Свобідно, вірно признаю се, панї,
Що скоро появилась ти, від разу
Здобула все добро мос і трон.

Лїнцей

(приносить скриню, за ним слуги несуть їще скринї).

Ось я, царице, знов прийшов,
Щоб вижебрать твою любов;
Тебе зуздрівши, став я так
Богат як цар, нищ як жебрак.
Чим був я і чим є в сю мить?
Чого бажать? і що чинить?
Що варт мій бистрий зір тепер?
При твоїм троні він завмер.

---

[27]) Подвійною була тодї, коли була рівночасно в Трої і в Єгиптї, потрійною, коли надто в сиї являла ся Ахілеви, тепер вона почвірна, явивши ся в Гадеса.

Зі сходу, бач, ми надтягли
І захід зараз облягли —
Широкий, довгий людський вал,
Передній заднього не знав.

Передній впав, та другий біг,
І третій став, де другий лїг,
А за одним їх сто ще йшло, —
Сто згибло — й знáку не було.

Так перли ми і гнали ми,
Міста, краї займали ми;
І де я нині панував,
Там завтра другий грабував.

Зирнем, берем, хто що попав:
Сей гарну дівчину хапав,
Той круторогого вола,
Той коні хоч і без сїдла.

Та я любив видобувать
Найрідше, що лиш можна взять;
Що вже хтось иньший теж мав, те
Було для мене за сьміте.

Я стежив скарби в лоні гір,
Все вів мене мій бистрий зір,
Я в кождий черес зазирнув
І в скрині все перевернув.

Я купи золота нагріб
І що найкращі самоцьвіти;
Та лиш смараґд один є варт
На твоїм серці зеленіти.

Між твоїм ухом і устами
Нехай гойдають ся перлини,
Та геть відкинути рубіни,
Що бліднуть перед лиць красками.

Найбільші скарби наші — на!
Складаю їх перед тобою;
У твоїх стіп лежить ціна
Не-бдного важкого бою.

Ось кілько скринь приніс я тут;
Залізних скринь ще більше маю.
Позволь менї при тобі буть,
Я склеп весь скарбами встеляю.

Бо ледво ти на троні сїла,
Схиляють, клонять ся вже всї:
І розум і богацтво й сила
Твоїй незрівнанній красї.

Се все складав я і берiг,
Тепер кладу — твоє воно;
Чому цїни знайти не мiг,
Тепер пусте, марне воно.

Чим я пишав ся, щезло в мить,
Як вяне скошена трава.
О глянь лиш раз! Ті всї дива́
Твій зір веселий оживить.

Фавст.

Бери назад здобуті сьміло скарби,
Хоч без нагани, але й без заплати.
Вже все її, що тілько має замок
В своїм нутрі; осібно щось давати
Нема потреби. Йди, розстав порядно
Весь скарб! Невиданих пишнот картину
Тут розверни! Нехай склепіня сяють,
Мов чисте небо! Рай із нежывого
Житя збудуй! Нехай на зустріч крокам
Її мягкії стелять ся коври
Квітчасті. Най по пуховій долівцї
Нога її ступа, най зір стріча
Найвищий блиск, що лиш богів не сліпить.

Лїнцей.

Мало те, що пан велить;
Все слуга змайструє в мить!
Скарби, руки, кров і дух,
Все красї тій до послуг.
Всього війська сила змякла,
Меч туший, рука заклякла,

При тій постаті чудовій
Навіть сонце мляве й темне;
При лиця сього́ Согатстві
Все пусте і все нїкчемне. *(Виходить).*

Гелєна *(до Фавста).*

Бажала-б я поговорить з тобою,
Та сядь ось тут при мнї! Порожнє місце
Зве пана й запевня менї мос.

Фавст.

Вперед навколїшках, висока панї,
Позволь зложить обіт, поцїлувати
Ту руку, що мене до себе горне.
Втверди мене співвладником твосї
Безмежної держави, і здобудеш
Собі слугу, поклонника і захист.

Гелєна.

Богато дива бачу тут і чую!
Здивована питать ся-б рада много.
Та виясни, чом того мужа мова
Так дивно й любо в слух менї вдаряла?
Здасть ся, тон підладжуєсь до тону,
А як до слова слово притулилось,
Приходить иньше і пестить ся з першим.

Фавст.

Коли тобі так люба наша мова,
О, то сподобаєсь напевно й сьпів,
І ухо й душу врадує до дна.
Та найпевнїйше: спробувати зараз;
Розмова вабить, викликá музику.

Гелєна.

Так гарно промовлять навчи мене.

Фавст.

Се легко: най із серця річ плине.
Як дивна туга наповняє грудь,
Оглянь ся і спитай —

Гелєна.

з ким в парі буть.

Фавст.

Тодї нї в зад нї в перед дух не пляше,
Лиш теперішність —

Гелєна.

то є щастє наше.

Фавст.

В нїй скарб, в нїй рай, добро, що не втїка!
Потвердженє хто дасть?

Гелєна.

Моя рука.

Хор.

Хто приганить нашій панї,
Що оказує прихильність
Пану сего замка?
Бо признайтесь, адже всї ми
Бранки, як уже нераз
Від ганебної руїни
Іліону й від страшної
Та журної блуканини.

Жінки привиклі до любви мужчин,
Не звикли вибирати,
Але вони знавчинї добрі.
І не лиш пастухам золотокудрим,
Буває, й Фавнам чорношерстим,
Як нагода покаже,
До своїх повабів пухких
Дають однаке повне право.

Ось вони близше і близше всувають ся,
Одно до одного хилять ся,
Плечі до плїч, до колїна колїно;
Рука в руцї стуляєть ся
На преннишнім,
Мягко встеленім престолї.
Не боїть ся маєстат
На позорищі прилюднім
Незупинно виявляти
Радощі таємні.

Гелєна.

Я мов далеко десь і близько враз,
І радо шепчу: „Тут я! тут! при вас!“

Фавст.

Я ледво дишу, в горлї слів не стало.
Се сон! І день і місце — все пропало.

Гелєна.

Я вяну, то в мнї бодрість знов безмірна;
Зжилась з тобою, чужинцеви вірна.

Фавст.

О, не міркуй про долю ту єдину!
Бутє, то довг, хоч би лиш на хвилину.

Форкіяда *(прожогом впадаючи)*.

Слебезуй буквар любовний,
Трать в любові час коштовний,
Чар зміркову невимовний!
Та на се тепер не час!
Чуєш стукіт, ревіт грубий?
Гнеть ся поле, грають труби!
Се загуба йде на вас.
Менелай з великим тлумом
Тягне з гомоном і шумом,
Тож готов до бою будь!
Як звитяжцям впадеш в руки,
Як Деіфоба на штуки
За жінок тебе потнуть.
Ся повисне легка зграя,
А на сюю в Менелая
Топорі точені ждуть.

Фавст.

Зухвалий вереск і ненависний твій вхід!
І в небезпецї глупий нахрап ні-на-що.
Посол найкращий бридне, як злу вість несе;
А ти найбриднша любиш тілько вісти злі.
Та не вдалось тепер тобі, пусті вітри
Трясуть повітрєм. Небезпеки тут нема,
Та й небезпека тут була-б пуста грізьба.

(Сигнали, на шляхах екскльозиї; труби і сурми, воєнна музика, похід могутнього війська).

Ось зараз стануть тут у бій готові
Герої дружнії мої.
Той тільки варт жіночої любові,
Хто вміє сильно боронить її.

(До начальників війська, що виступають із рядів і наближають ся).

Завзятєм здержаним горять їх очі, —
Воно побіду певну їм дає.
От так тут молодечий цьвіт півночі
І сходу міць квітчастая стає.

Закуті в сталь, що блискає й іскрить ся,
Держав розбили много ті ряди;
Де стануть, стогне там земля й трусить ся
І грім гуркоче в їх слїди.

З Пільоса ми розпочали облаву:
Старого Нестора пропав і слїд,
І всїх дрібних князьків немов отаву
Розвіяв наш неспинений похід.

Ідїть тепер і від сих стїн негайно
До моря Менелая проженїть!
Хай блудить там і грабить як звичайно, —
Він се любив і вмів від давнїх лїт.

Від нинї ви князї. Се королеви
Спартанської такий приказ;
Їй всї отті країни піддасте ви,
А зиски з них підуть для вас.

Ґерманцї, ви Корінт і його порти
Валами й військом боронїть;
Ви Ґоти сильнії свої когорти
В Ахаю пропастистую ведїть.

У Елїс піде Франків військо скоре,
Мессену Сакси в поділї візьмуть;
Норманцї хай очистять море
І Арґолїди силу підіймуть.

Тоді у себе кождий поселить ся,
На вні готовий синнуть градом стріл;
Та Спарта вам найвисшая столиця,
Царицї прадїдний удїл.

Вона достаткам ваším буде рада
І доброму ладови ваших справ;
З її престола вам плисти-ме правда
І сьвітло і затвердженє всїх прав.

(Сходить із престола, князї обступають його в округ, щоб почути близші накази і розпорядки).

Хор.

Хто найкращого собі бажає,
Най же жваво перед всїм
Про оруже мудро дбає!
Солодким словом він здобув,
Що є найвисше на землї,
Та не вдержить сьогó в спокою.
Підлизень хитрий видурить у него,
Сьмілий розбійник витурить від него, —
Сьомý запобігти нехай же міркує!

Тим то нашого князя хвалю я
І цїню його над всїх,
Що так мудро вмів з'єднати
Могутнїх тих, що ось стоять
І ждуть на прикази його,
І вірно прикази сповняють
Кождий для себе на власний пожиток,
Пану заразом на вдяку й заплату,
Обóм на здобуток найвисшої слави.

Бо хтож її видерти може тепер
У сього могутнього пана?
Йому вона впалась, йому її зичмо,
Подвійно зичмо ми, котрих він
Із нею враз захищає
В нутрі нездобутими мурами,
Зо вни-ж отим військом могутнїм.

Фавст.

Для кождого богатий край осьтут
Розділено як дари нині.
Великі, славні дари! Хай же йдуть!
А ми стояти-мем у середині.

Вони тебе без труду захистять,
Півóстрове, котрому море стоїи
Полоще, а горбків лагідних ряд
Счіпля з останнім пасмом гір Европи.

Сей край блаженний понад всї землиці
Хай буде рай для всїх племін,
Тепер — дїдицтво нашої царицї,
Що нею найперше пишав ся він,

Коли при шентї трощі край Еврота
З яйця зійшла, мов сонце з пітьми ночи,
І матери й братам блискуча врода
Від разу ясні осліпила очи.[28])

Сей край до тебе серцем обертаєсь,
Тобі складає свій найкращий цьвіт.
Весь сьвіт є твій, тобі він поклоняєсь,
Та рідний край люби понад весь сьвіт.

І хоч найвисші ті шпилї скалисті
Морозні й сонце їх не огріва,
То низші скали вже в зеленім листї,
Для звиних кіз там зїлє є й трава.

Скрізь нори бють, шумлять у низ потоки,
Зелені збочі, полонини й яр;
Сотки горбів щербатих, крутобоких,
І тойкорунних повно там отар.

Купками, звільна, обережно цнеть ся
Рогатий скот на стрімкії плаї;
Та захист мас він, як доведеть ся,
В сотках яскинь склепленних у скалї.

---

[28]) Після переказу Гелєна повсталя з яйця, що знайшла Леда в трощі над берегом Еврotaса. Брати Гелєни — Кастор і Поллюкс.

Там Пан царить і Німфи лїсовії
Вогкий, оброслий заселяють звір,
А з дна гилясті дерева густії
Тужливим гиллєм тягнуть ся в простір.

Се праїси! Дуб батько цупко вритий
Могутні конарі геть розгина,
І клен гнучкий, солодким соком ситий,
Стріляє в верх, мов тягару й не зна.

В тиши тїнистій з матїриної груди
Сце молоко дитина і ягня,
І овоч тут, рівнин дозріла страва,
І мід з дуплавого сочить ся пня.

Утїха не щеза нїколи звідсї,
На щоках радість сяє, на лицї;
Безсмертний кождий тут на своїм місцї,
Вдоволені й здорові тут усї.

У чистотї росте дитя прекрасне,
Аж сильним мужем, аж вітцем стає;
Нам дивно, нам усе ще щось неясне,
Чи се боги, чи люди є?

І Аполлóн так ріс між пастухами,
Найкращий з них був мов йому рівня;
Де лиш природа має власть над нами,
Там всї сьвіти братають ся що дня. *(Сідає побіч неї)*

Оттак менї притрапилось з тобою,
Минувше щезло геть! Йому не потурай!
О, почувай себе Зевеса ти дочкою,
Тобі воскресне предковічний рай.

Хай не тїснять тебе замкові стїни!
Ще в вічно-юній красотї
В сусїдстві Спарти є нам для відміни
Аркадиї луги й поля сьвяті.

Ти вирвалась на сей простір блажений,
До радощів сей шлях тебе веде.

Хай з трону зробить ся намет зелений!
Нас вольне аркадийське щасте жде.

(Сцена переміняєть ся зовсім. Ряд скал, до них припирають позамикані альтани. Тінистий гай припирає аж до найвисших у півокруг стрімких скал. Фавста і Гелени не видно. Хор лежить довкола дрімаючи).

Форкіяда.

Як довго ті дівчата сплять, не знаю вже.
Чи в сні їм снилось, що очима ясно я
Й виразно бачила, також не здумаю.
Тож збуджу їх. Здивуєть ся молодіж ся
І ви бородачі, що сидите онтам[29])
Ждучи гладкої розвязки отсих чудес.
Вставайте, гей! Стрясайте кучері свої!
Геть сон з очий! Не глипайте, а слухайте!

Хор.

Говори! Повідж, повідж нам, що за чудо сталось тут!
Ми найліпше слухать раді, чому віри нять не можем;
Бо нам нудно, бо нам вкучно на ті скали все глядіть.

Форкіяда.

Ледви очи ви протерли, діти, а вже нудно вам?
Слухайте-ж! В отсих яскиних, тих печерах, тих наметах
Захист ізнайшли й притулок, як закоханая пара,
Наша панї й пан наш.

Хор.

Як то? Тут?

Форкіяда.

Віддалені від сьвіта
Лиш мене одну до послуг допустили мовчазних.
В чести я при них стояла, як повірницям годить ся,
За чимсь иньшим я глядїла, оберталась сям і там,
Коріниів шукала, моху, трав сцїлющих, пожиточних,
І лишила їх самих.

Хор.

Ти плетеш, мов у нутрі там є сьвіти цїлі, просторі,
Лїс, луги, озера, ріки! Що за казку ти торочиш?

---

[29]) Сї слова обернені до публики в партері.

Форкіяда.

Так і є воно, незнайки! Там незглýблена глубінь
Залї, залї і подвірря!... Там в задумі я блукала.
Та нараз у тих яскинях що за сьміх почав лунать?
Зирк я! аж тут хлопчик скочив з лона мами до вітця,
А від батька знов до мами; пестощі, солодкі речі,
І пусті любовні жарти, втїшні оклики і сьміх
Раз-по-разу в слух мій бють.
Голий ґенїй безкрилатий, нїби Фавник, та без зьвірства
Скаче на твердую землю; та земля немов опуку
Підбива його у гору, а за другим, третїм скоком
Він до стелї досяга.
Лячно кличе мати: „Можеш кілько хоч собі скакати,
Та лїтати стережи ся; вільний лет тобі не даний.“
Також батько вірно просить: „У землї живая сила,
Що тебе підносить в гору; пальцем лиш землї діткни,
Зараз сили набереш ся, як той син землї Антей.“
І він вискочив на купу скал отсих, а із крайочка
Знов на другу, далї, далї, мов підбивана опука.
Та нараз в щілинї диких звалищ камяних він щез,
І здавало ся, пропав нам. Мати плаче, батько тїшить,
Я стою в страсї без мови. Враз яка-ж то знов поява!
Чи там скарб лежав укритий? У квітчастому убраню
Він явивсь на ново нам.
Кутасї звисають з рамен, треплють ся стяжки на груди,
В руцї лїра золотая — нестеменний Феб малий!
Так на шпиль виходить втїшно, на сам край; дались ми диву,
А з утїхи батько й мати кинулись собі в обійми.
Над чолом його що сяє? Що горить, сказати трудно:
Золотий вінок, чи сяйво премогутнїх сил духових?
Він ґорушивсь ґрацiозно, хлопцем вже вiщує майстра
Всякої краси в будущім, що йому в суставах грають
Вічні мельодийні тони. Ось почусте й самі ви
І побачите й самі ви се нечуванее чудо.

Хор.

Чудом зовеш ти се
О дою Крети?
Чиж ти не слухала нїколи
Поетичних, навчаючих слів?

Чи не чувала ти йонських,
Чи не чувала гелєнських
Прапрадідних повістей
Божеськи-геройського богацтва?

Все, що-но діє ся
В нинїшніх днях,
Се тілько відгомін сумнйй
Многославних предківських подій.
То й не рівня твоя повість
Тому, що вигадка люба
Більш імовірна від правди
Висьпівує про сина Маї.[30])

Його, прегарне, кремезне дитя,
Як лиш прийшло на сьвіт,
Няньок юрба, в долонї плещущи,
В чистенькі, пухові пелюшки завива,
Обкручує повивачем коштовним
У нерозумнім міркуваню.
Та зграбний і міцний хитруничик
Видобува підступно звинні
І елястичні рученята,
Лишає гарно на свойому місцї
Свою шкарлющу пурпурову,
Що цупко так його стискала.
І мов метелик той готовий
Із неподвижної почварки
Розвивши крила живо вилїта
І сьміло та свавільно знай буяє
У сонячнім повітрі, —

Так і він, найзвинийший,
Щоб злодіям і штукарям

---

[30]) Син Маї — Гермес, що в грецькій мітольогії був не йілько посланцем богів, провідником померших душ до Гадеса, але також богом купців, промисловців і злодіїв. Дальше оповіданє про того дїла зараз по продженю основане на Люцілиових розмовах богів, див. особливо дияльог VII.

І всїм тим, що корúстї шукаюгь,
Вічно був опікунчим патроном.
Зараз се виявляє
Найзручнїйшими штуками.
Швидко володарю моря вкрав
Трúзуб, Аресу навіть меч
Хитро з піхви, лук і стрілу
Фебу, а Гефесту кліщі;
Навіть Зевсу батькови грім
Взяв би, коб не лякав огонь.
Ероса зараз цоборов
Ногу підставивши у моцюванні,
Навіть Кипріді, як його пестила,
Пояс із лона адер.

(Із яскинї чути приємну, чисто мельодийну гру на струннім інструментї. Всї напружують увагу і швидко, бачить ся, вони глубоко зворушені. Відси аж до зазначеної павзи гра йде при повноголосій музицї).

Форкіяда.

Слухайте! Чудові згуки!
Хай казки не вяжуть вас!
Ваших бóжищ давнї штуки
Гетьте їх! Минув їх час.

Розуміть вас хто ще кванить?
Нас мета манить нова.
Бо лиш те до серця транить,
Що із серця виплива.

(Віддаляють ся поміж скали).

Хор.

Як тебе, страшило хиже,
Згук сей любий так потяг,
То в нас так серце сьвіже,
Сльози роскошї в очах.

Сонця сьвітло хай загасне,
Як в душі нам сьвітло лясь:
Бо нам те дасть серце власне,
Чого сьвіт не дасть увесь.

(Гелена, Фавст, Евфоріон у описанім вище костюмі).

Евфоріон.[31])
Пісню чуючи дитячу
Свій згадайте юний час;
Бачучи, як в такт я скачу,
Швидше скаче серце в вас.
Гелєна.
Щоб дать людське щастє людям,
Їх любов парує двоє,
Та для божеської втїхи
Творить з них чудове „трое“.
Фавст.
Все тут стрійно, гармонїйно:
Ти моя, а я є твій;
Всї ми злучені постійно,
Коб лиш довго в злуцї тій!
Хор.
Ох, та певно-ж батько й мати
З сего хлопця много втїх
Довго будуть зазнавати.
Ми щасливі щастєм їх.
Евфоріон.
Дайте скакати,
Дайте гулять ся!
Ген там в повітрє
Вольне піднять ся
Рве мене туга,
Кортить мене!
Фавст.
Звільна, о звільна!
Не забувай ся.
Впадку, припадку
Остерігай ся,
Бо син наш любий
В гріб нас вжене.

---

[31]) Грецькі перекази знають Евфоріона, крилатого сина Гелєни і Ахіля, котрого вбив Зевес своїм громом за те, що не хотїв любити його. Ґете зміпив грецьку леґенду, показавши в Евфоріонї вдачу і долю Байрона.

Евфоріон.

Нї, не стерплю тут
Довше принуки;
Пустїте кучері,
Пустїте руки,
Пустїте шати!
В гору зібюсь!

Гелєна.

О, не забудь же,
Чий ти, мій синку!
Як нас турбуєш,
Коли руйнуєш
Гарно здобутий
Любий союз!

Хор.

Гнеть він порветь ся, —
Того боюсь.

Гелєна і Фавст.

Хоч ради нас ти
Вгамуй оттії
Пориви страсти
Надто палкії!
Тихо забав ся
Тут на долинї.

Евфоріон.

Лиш ради вас я
Спиню ся нинї.

(Вючи ся поміж хором і тягнучи його до танцю).

Злегка поводжу я
Ті красітки в округ.
Чи ся мельодия
Вам до вподоби й рух?

Гелєна.

Так, се найкраща річ;
Води їх день і нїч
В танцї крутім!

Фавст.
Краще-б ти дав спокій!
Я біганині тій
Не рад зовсім.
(Евфоріон і хор танцюють і співають, виводячи крутого танка).

Хор.
Коли так рамена
Любо порушиш,
Блискучі кучері
В скоці потрусиш,
Ноги землі немов
Не доторкають ся, —
Всі твої сустави
Дрібно ввихають ся,
То вже ти, хлопчику,
Чари вчинив,
Всі наші серденька
Ти полонив. *(Павза).*

Евфоріон.
Як вас богато,
Серночки жваві!
Нумо втішать ся
В новій забаві!
Ви звірина́ є,
А я стрілець.

Хор.
Хочеш зловить нас,
Не бігай много,
Бо-ж нам усім лиш
Хочеть ся того:
В твоїх обіймах
Буть наконець.

Евфоріон.
Далї гаями!
Яром, плаями!
Легко здобуте
Я забракую,
Силою взяте —
Те я смакую.

Гелєна і Фавст.

Що за дикість, що за штурми!
Хвильки відпочить не хоче!
Чути роги, чути сурми,
По лїсах луна гогоче —
Що за галас! що за крик!

Хор.

(Вбігав одна дївчина за другою).

У швидкім бігу минув нас,
Висьміяв і відіпхнув нас,
Лиш найшвидшу, найдикійшу
Гонячи в гущаві зник.

Евфоріон

(несучи в обіймах молоду дївчину).

Ось несу малу моторну!
Тут на-силу роскіш дай:
Отсе втїха, отсе рай!
Хоч бороиш ся — пригорну,
Хоч трепли ся — поцїлую,
Силу й волю в собі чую.

Дївчина.

Ой пусти! В тім нїжнім тїлї
Сьмілий, сильний дух сидить;
Рівна твоїй наша воля,
Не зломаси її в мить.
Не гадай, що так ти бравий,
Що пощади я молю!
Ось держи, я для забави
Тебе, дурню, обпалю.

(Вона вибухає полумям і уносить ся в гору).

Линь в ефір за мною ясний,
Поспішай у гріб безчасний,
Цїль пропащую лови!

Евфоріон

(отрясаючи ся з останнього полумя).

Скали тут скрізь грізні,
Лїс і хащї й нора!
Тїсно тут щось менї,
Кров молодая гра.

Вітри в верху шумлять,
Хвилї в низу гримлять:
Здалека чую грім, —
Хочеть ся буть при нїм.
(Скаче горі скалами чим раз висше).

Гелєна, Фавст, Хор.

Деж ти скачеш як козиця?
Страшно глянуть! Стережи ся!

Евфоріон.

Чим раз висше мушу пнятись,
Чим раз ширше роздивлятись.
Знаю тепер, де я!
Пельопса се земля,
А в її центрі я —
Морю й землї рідня.

Хор.

Як тобі гори й гай
Тут не до ла́ду,
По збочах ну-ж зривай
Кисть винограду!
Яблока золоті,
Фіґи в долинї!...
Любій країнї тій
Любим будь нинї.

Евфоріон.

Снять ся вам мирні днї?
Спіть, кому добре в снї!
Нинї до бою час,
Жде там побіда нас.

Хор.

Хто з супокою
Рветь ся до бою,
Той молодії
Хай похоронить надії.

Евфоріон.

Ви, кого сплодив сей край,
В бій, на погрози не дбай!
Вмійте свій ум насталить,
Кров свою щедро пролить.

Хай не вгасає вам
Запал сьвятий,
Хай помага борцям
В слїд ваш іти!

Хор.

Гляньте, як піднявсь високо,
А не змéншав ні на цаль!
Тріумфально сяє око,
Весь блищить, мов спіж і сталь.

Евфоріон.

Жадних валів, жадних мурів,
Сам собою кождий будь;
Твердь найтвердша серед бурі,
Се зелїзна мужня грудь.
Хочете не в ярмах жити,
Гей же в поле в блиску зброй!
Кожда жінка — амазонка,
Кождий хлопчик будь герой.

Хор.

Сьвята поезиє,
Аж в небо блиск твій бє.
Сяй же як зірка нам
Висше, все висше там!
Ох, і звени з вершин
В низ аж до сих долин,
Аж в серце нам!

Евфоріон.

Ні, не прийшов я як дитина,
У зброї сьміло йде юнак;
З ним вольна, сильная дружина,
І дух поклав на них свій знак.
Гей, тут!
Крізь труд
До слави стелить ся нам шлях.

Гелєна і Фавст.

В ранцї віку молодого,
Ледво вздрівши блиски зір,
Рвеш ся ти з вершка стрімкого
В повний болю й бур простір.

Чиж тобі
Ми чужі?
Сном є любий наш союз?

Евфоріон.

Чи чуєте той грім на морі,
І по долинах гук пішов?
Там військо з військом в лютім спорі,
Там труд і рани, біль і кров.
Ну, а в бою
Головою
Наложить — звичайна річ.

Гелєна, Фавст, Хор.

Страх! І що се тобі сниться ся?
Смерть звичайна річ тобі?

Евфоріон.

Маю-ж здалека дивить ся?
Злину й згину в боротьбі.

Попередні.

Безум! Біду тяжкую
Чути вже, чуть!

Евфоріон.

Ні! Ось я чую, чую,
Крила ростуть!
Там! Мушу в битви вар!
Мушу на море!

(Кидаєть ся в повітре; одіж уносить його хмилину, його голова палає сьвітлом, сьвітляна смуга тягнеть ся за ним).

Хор.

Ікар! Ікар![32])
Горе нам, горе!

(Гарний юнак паде при ногах родичів; постать померщого видаєть ся знайомою, але тїло щезає зараз, аверсоля мов комета підніймаєть ся до неба, одіж, плащ і лїра лишають ся на землї).

Гелєна і Фавст.

З радощів ось полинь
Горя страшного.

---

[32]) Ікар, син Дедаля, летячи разом з батьком із неволї, полетїв не вважаючи на батькові упімнення занадто високо, сонце розтопило віск, яким були приліплені його крила, він упав у море і втонув.

Евфоріон *(голос із глубини)*.
Мамо! В тій тьмі не кинь
Мене самого! *(Павза)*.

Хор *(жалібний сьпів)*.
Ти не сам! Де лиш полинеш,[33])
Все знайомі ми з тобою;
Денне сьвітло як покинеш,
Всї серця візьмеш з собою.
Нї, не плакать нам по тобі,
Завидїти твоїх днїв:
В ясній бо чи темній добі
Гарний був твій дух, твій сьпів.

Ах, для щастя ти вродив ся,
Славних предків сильний плід,
Але вчасно заблудив ся,
Змарнував свій юний цьвіт.
Все ти мав: і зір пророцький,
Серце чуле, слів огень,
І любовний жар жіноцький,
Дар незрівнаних пісень.

---

[33]) Отсей жалібний сьпів присьвячений памяти Байрона. По батькови і по матери він був сином старого шляхетського роду; наслїдком нещасливих семейних відносин прожив свою молодість серед поривів дикої пристрасти, провокуючи кождим своїм учинком против себе опінїю загалу. В кінцї він покинув Анґлїю, поселив ся в Італії, розвівши ся 1816 р. зі своєю молодою жінкою. В Ґенуї він переняв ся думкою відлати свої сили і материяльні засоби справі увільнення Ґреції, прибув 1823 р. до Кефальонії, а по чотирьох місяцях подав ся до Мессольонґі, де своїм коштом уаброїв 500 Суліотів. Його удїл у грецькому повстаню вробив у Европі велике вражінє і Греки витали його як свойого спасителя. Але швидко відносини попсували ся; навербовані Байроном Суліоти робили йому богато клопоту і він мусїв розпустити їх. Великі труди і прикрости підірвали Байронове здоровле і 19 цьвітня 1824 р. він умер від пропасниці. По його смерти справа Ґреків дуже погіршила ся; Турки страшно мстили ся на них і вирізували людність до ноги; по двох роках геройської оборони остання впала кріность Мессольонґі. Та про те вусилля не були зовсїм страчені, бо вже 1829 р. льондонською конференцією була покладена перша підвалина самостійної грецької держави.

Та заплутавсь ти без тями
У фатальну сіть цілком,
Бутно потоптав ногами
Ти обичай і закон.
Врештї думи величаві
Скарб збільшили сил сьвятих:
Ти віддавсь високій справі,
Але цїли не достиг.

Хтож достиг? Дарма питати!
Темний долї є присуд,
Коли в днях страшної втрати
В крови весь нїміє люд.
Не схиляйте-ж в тузї лиця,
Сьвіжі відновіть пісні!
Знову зродить їх землиця
Так як цьвіти на весні.

(Цїлковита павза. Музика тихне).

Гелєна *(до Фавста).*

Старі слова, на жаль, збувають ся на мнї:
З красою щастє тривко в парі не живе.
Розірваний любови і житя союз;
Обох оплакуючи в болю розстаюсь
З тобою. Любий, ще раз обійми мене!
Персефонеє, сина й матїр ось прийми!

(Обіймає Фавста; тїло її щезає, одїж і серпанок лишають ся йому в руках).

Форкіяда *(до Фавста).*

Не випускай сих шат! Се памятка
Єдина. О, держи її! Вже тягнуть
Демони за краї, в підземний сьвіт
Цірвати хочуть. Не пускай її!
Се, правда, не богиня, що ти втратив,
Та божеська в нїй сила. Скористай
З цїнного дару, піднеси ся в гору!
Вона знесе тебе понад все підле
В ефір, аж доки видержати зможеш.
Побачимось геть-геть, далеко відси.

(Гєленині шати розпливають ся хмарами, окружають Фавста, підносять його в гору і відпливають разом з ним. Форкіяда

підіймає з землі Евфоріонову одежу, плащ і лїру, виходить на просценїум, піднимає ті останки в гору і мовить:)

І ще ось знахідка, тай красна!
Що правда, іскорка загасла,
Та сьвіт за сим не довго рюма.
Ось я поетів запоможу,
Розбуджу зависть в них ворожу;
Хоч талантів їм дать не можу,
Та хоч позичу їм костюма.
(Сїдає в просценїумі під колюмною).

Панталїс.

Дївчата, живо! Ось позбулись чарів ми,
Важкого мусу відьми тессалїйської[34])
І брязкоту тих тонів переплутаних,
Що слух глушать, ще гірше баламутять ум.
Спішім у Ад! Пішла поважним ходом вже
Туди царица! Ми як слуги вірнії
Безпосередно по слїдам її спішім.
Знайдем її при троні Недослїджених.

Хор.

Царицям певно всюди добре,
Навіть у Адї старшують вони,
Гордо в компанії рівних собі
Із Персефоною щирі товаришки.
Але ми на тих безмежних
Асфодельових лугах[35])
Лиш хиба стрункі тополї
Та безплодні верби маєм
За товаришки! Яка-ж нам
Там приємність пискотїти
Мов ті лилики, шептати
Сумно, важко, наче мари?

Провідниця хору.

Хто не здобув імя і благородної
Не має волї, той є елементів часть.

---

[34]) Тессалїя в старій Греції мала славу, що там богато відьом та відьмаків. Тессалїйською відьмою хор називає Форкіяду.
[35]) Асфодельос — підземна ріка.

Ідіть! А я цариці в слід. Окрім заслуг
І вірність запевня нам особистий бит.[36]) *(Відходить).*

Всі.

Денному сьвітлу віддані ми назад,
Не особи, се так,
Знаємо, чуємо се;
Але до Ада не вернем ніколи.
Вічно живая природа
Вповні бере в свою власть
Нас, а ми її.

Часть хору.

Ми в гильок отих стосотних шумі, шелесті, тремтіню
Надим, шепчем, вабим стиха з корінців живі потоки
До вершечків; то листками, то квітками заквітчаєм
Ми розвіяні косиці, вільно в вітрі щоб росли.
А як плід доспів, то живо люд збігаєть ся й худоба,
Сі хапають, ті кусають, пнуть ся, тиснуть ся довкола
І немов богам найперším кла́няють ся нам усі.

Друга часть.

Ми до стін отсих скалистих, ясних, рівних мов сьвічадо,
Тулимось мов легкі хвилі ласкаючись, повзучи;
Кождий згук підслухать раді, птахів сьпів, гранє осоки,
Чи могутній голос Пана; відповідь готова всім.
Шептам шептом одвічаєм, а гримить, то наші громи
Гуркотять і двічі й тричі, десять раз йому у слід.

Третя часть.

Сестри, ми до руху скорі геть побіжимо з потоком,
Бо манять нас там далеко ті чудові сині гори;

---

[36]) Ґете висловив тут своє „вірую“: тільки невинна праця піднята з благородними намірами, а надто вірність і постійність заневиняє нам імя і безсмертність. У кого нема тих заслуг, той по смерти вертає назад на лоно природи, робить ся частиною її елементів. Се показує він символічно на хорі, котрий по відході Наталіс тратить людську особистість і переміняєть ся в елементарі божества — одна часть у Дріяд (Німфи дерев), друга в Ореад (Німфи гір і скал), третя в Наяд (Німфи рік), а четверта в незвісні Грекам божества винограду. Малюнком виноброня і піятики кінчить ся драма, немов символічним показом на ті оргії, в яких утонула сила старинного сьвіта.

Щораз низше, щораз глубше вужем вючись орошаєм
Тут луги, там насовиска, там городи при домах.
Он стрімкії кипариси значуть біг наш по долинї,
Береги й блискучі води йдуть аж гень під неба край.

Четверта часть.

Ви спішіть, куди вам любо, ми обтулим, шумом вкриєм
Горб зелений, де на тиках пишно вєть ся виноград;
Там що днини, що хвилини бачимо завзяту працю,
Щиру пильність і непевні ті користї винаря.
То копає, то сапає, поле, підтинає, вяже,
Молить всїх богів, найперше-ж бога сонця він блага.
Бах, бабій, не дуже дбає про слуг своїх найвірнїйших,
В тїни спить, дріма в печерах, грається з Фавном молодим.
Що для мрій тих полупяних йому треба, все те має
У боклагах, міхах, збанах переховане, що з права
Й з лїва в погребах холодних з віку-правіку стоять.
Та коли боги ласкаві, Геліос перед усїми
Холодом, теплом, росою, соком ягоди налив, —
Де винар трудив ся тихий, там нараз все оживає,
Чути шум при кождій грядці, кожда тичка шелестить.
Кіш скрипить, стукочуть ведра, повні ноші аж тріщать,
Всї йдуть до великих кадей, де толочать босяки.
Підтупцем ногами дусять чистий плід ягід сочистих;
Бризька, пінить ся, мішаєсь виноградна темна кров.
В тім до вуха долїтає гук литаврів і цимбалів,
Знак дає, що Діонїзос із містерий розповивсь,
З козлоногими надходить, козлоніжок в танцї водить,
А при тім гука безумно каплоухий звір Сілєн.
Галас! Ратицї толочать всяку скромність і звичайність,
В пянім одурі всї змисли, глушить уха дикий рев!
Пяні мацають, де чарка, повні черева й чуприни;
Сей та той ще щось тямує, та збільша лиш веремію;
Щоб зібрать новий мощ, швидко спорожняють старий міх.

(Заслона спадає. Форкїда на просценїумі випростовуєть ся колосально, сходить із котурнів, відкидає маску і заслону і виступає в виді Мефістофеля, щоб, коли-б того було треба, пояснити штуку спільогом).

C.R. BIBLIOTHECA UNIV. LEOPOLIENSIS

НБ ЛНУ ім. Івана Франка
Чр. 1к